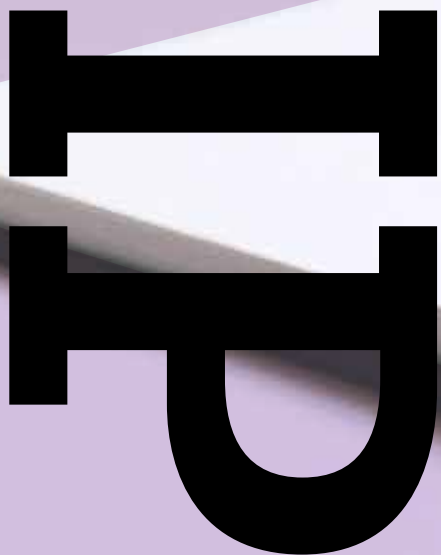

**vakblad voor
informatieprofessionals**

NEXT GENERATION PAPER **PAPIER EN DIGITAAL** GAAN HAND IN HAND

Erfenis
van verzamelwoede
W02 Open Data Depot

Update opleidingen
Stand van zaken in
Nederland en Vlaanderen

Extra
Vooruitblik
Smart Humanity-event

2018 | 08

COLOFON

IP is samen met Informatie-Professional.nl het onafhankelijke platform voor de informatiespecialist van vandaag en morgen. De lezers werken in de informatie-, bibliotheek-, archief- en erfgoedwereld.

ISSN: 1385-5328

IP is een uitgave (22ste jaargang) van Uitgeverij IP
Charlotte van Pallandtlaan 18
2772 TR Voorburg
tel. 06-44 09 19 85
www.informatieprofessional.nl

redactieadres

IP, Charlotte van Pallandtlaan 18,
2772 TR Voorburg,
tel. 06-44 09 19 85,
e-mail redactie@informatie-
professional.nl.

redactie

Maarten Brinkerink, Wilbert
Helmus, Frank Huysmans, Dafne
Jansen, Vincent M.A. Janssen,
Alice de Jong, Evelien de Jonge,
Andrea Langendoen, Leen
Liefsoens, Edwin Mijsbergen,
Ronald de Nijs (eindredacteur),
Matthijs van Otegem, Vincent
Robijn, Eric Sieverts, Sjors de Valk
en Daniël de Vette.

vormgeving

Eric van den Berg,
egfvdberg@upcmail.nl,
Tom van Staveren,
graphicisland@upcmail.nl.

medewerkers aan dit nummer

Carola van der Drift, Rob Feenstra,
Irma van Houts, Janneke Jorna,
Marja Kingma, Martijn Kleppe en
Raymond Snijders. Foto omslag:
notitieboek van Novalia met daarin
een bespeelbare papieren piano

abonnementen

Voor abonnementsprijzen
en andere informatie zie
InformatieProfessional.nl.

advertentieverkoop

Voor informatie over adverteren in
blad of op de site:
Rajin Roopram, e-mail
rajin.roopram@kbenp.nl,
tel. 06-15201724.

Het verlenen van toestemming tot
publicatie in dit tijdschrift strekt
zich tevens uit tot het
in enigerlei vorm elektronisch
beschikbaar stellen.

INHOUD

10

Next generation paper

Wordt papier ingehaald door digitaal? Integendeel, nieuwe ontwikkelingen laten zien dat papier en digitaal prima samengaan. Ze kunnen elkaar zelfs versterken.

Carola van der Drift

13

Erfenis van verzamelwoede

Vaak willen erfgoedinstellingen wel, maar ontbreekt het hen aan tijd en/of kennis om hun bronnen open beschikbaar te stellen. Het Netwerk Oorlogsbronnen startte daarom het project WO2 Open Data Depot.

Janneke Jorna

RUBRIEKEN

04

**Foto
van de maand**
Kathedraal van kennis

06

Q&A
Fredrik
Magnusson

08

**KB Onder-
zoekskroniek**
Gaait de computer
trefwoorden toe-
kennen?

09

Wisselcolumn
Ik denk, dus ik
ben... compatible

Extra
20 pagina's
met vooruitblik
SMART HUMANITY-EVENT
 (de opvolger van
 het KNVI-Jaarcongres)
Draai dit
nummer
om

oud en nieuw

Het is november. En dat betekent weer een afwijkend nummer van IP. Deels met de gewone artikelen en rubrieken die je van andere nummers gewend bent. En deels – als je het nummer omdraait – de special voor het KNVI-event *Smart Humanity* (de opvolger van het Jaarcongres) in Eye Filmmuseum Amsterdam, ook al is dat pas in december. Daarin afwisselende vooruitblikken, interviews en nieuwtjes rond een programma dat dit jaar maar liefst een volle 24 uur zal duren.

REDACTIONEEL | Eric Sieverts

Het gewone nummer besteedt weer eens aandacht aan opleidingen op ons vakgebied; welke er nog wel en welke er niet meer zijn. En ook wat we binnenkort hopelijk kunnen verwachten, zowel in Nederland als in Vlaanderen. De toekomst komt volop aan de orde in het omslagartikel over 'nieuwe generatie papier'. Nieuwe generatie? Ja, fysiek papier dat verbinding kan maken met de digitale wereld voor allerlei slimme toepassingen. Anderzijds ook aandacht voor het verleden. Hoe zit het met copyright op bronnen uit de Tweede Wereldoorlog? Het Netwerk Oorlogsbronnen zocht dat uit en heeft een W02 Open Data Depot opgezet. En ook onze Lifehacking-rubriek lijkt terug te gaan in de tijd met aandacht voor startpagina's. Dé Startpagina is intussen twintig jaar oud, maar om een persoonlijk soort startpagina bij te houden, daarvoor blijken nog steeds nieuwe tools te verschijnen. <

18

Update opleidingen

Welke opleidingen kun je volgen als je informatieprofessional wilt worden? Een overzicht van de situatie in Nederland en Vlaanderen, met een focus op de bibliotheeksector.

Frank Huysmans

REACTIES

op gasthoofdredacteursnummer (IP 7) via Twitter en LinkedIn

De nieuwe IP maakt me altijd nieuwsgierig, maar van deze word ik zelfs onrustig. Zoveel relevante artikelen, een must voor iedere bibliotheekmedewerker (*Pascale van Zuilen*) ■ Dankzij IP een mooie site ontdekt: europeana.eu! Veel kunstwerken, boeken e.d. uit musea, bibliotheken uit heel Europa! (*De boekenmeneer*) ■ Het lijkt mij heel leuk om twee keer 'gasthoofdredacteur' te zijn. Eén keer over 'MIL' (Media and Information Literacy) en een keer over 'Schoolbibliotheken' (*Albert K. Boekhorst*) ■ Leuk, Maartje van de Kamp en ik naast elkaar in de IP (*Marjo Bakker*) ■ Geweldig nieuws: 'Webarcheologie redt eerste webindex van cd-rom'. Hulde voor Johan van der Knijff en KB (*Tjarda de Haan*)

24

Standplaats
Londen

25

De groene strijd
Let's Go Green

26

Juridische kwesties
Vernieuwde beperking voor mensen met leesbeperking

27

Lifehacking
Startpagina nog altijd handige verzamelplek

28

Column
De analoge kloof

KATHEDRALEN VAN KENNIS

De Italiaanse fotograaf Massimo Listri neemt je mee naar de kathedralen van kennis. Langs de houten bogen in de bibliotheek van het Trinity College, door het Franciscanen-klooster in Lima en voorbij de collectie van de Medici's in Florence; Listri gidst ons ernaartoe in zijn nieuwe boek *The World's Most Beautiful Libraries*, uitgegeven door Taschen.

Met zijn oog voor architectuur weet hij het verleden en de details van de bibliotheken vast te leggen. Hierdoor ontstijgt de bibliotheek het concept van een gebouw vol boeken. Onze relatie met de bibliotheek wordt namelijk ook gedefinieerd door de sfeer, de kennis die de boeken representeren en de tijdloosheid van het bouwwerk. Met zijn fotoboek heeft Listri deze kennis-instituten elegant vereeuwigd. <

51

52

Beeldt: Herzogin Anna-Amalia Bibliothek, Weimar, foto: Massimo Listri / TASCHEN

Q&A MET FREDRIK MAGNUSSON

Gefeliciteerd met het winnen van het Inaugural Patent Olympiad. Wat hield deze wedstrijd precies in?

'Dank je! Aan deze wedstrijd namen professionals op het gebied van patentinformatie uit tien verschillende landen deel. In vier uur moesten we drie verschillende onderdelen afleggen: een patentgeldig-

in de literatuur kunnen begrijpen. Ik ben ook van mening dat het aanpassingsvermogen belangrijk is om succesvol te zijn. Denk bijvoorbeeld aan het kunnen werken met de nieuwste zoekhulpmiddelen en zowel iteratief als creatief te zijn bij het zoeken.'

Is het vak de afgelopen jaren veranderd?

'Ik zie een groeiende hoeveelheid gegevens doorzoekbaar worden, waardoor het aantal documenten, zowel nieuw als oud, toeneemt. Dit kan enerzijds je kansen vergroten om te vinden waarnaar je op zoek bent. Maar anderzijds moet je ook naar een groter aantal bronnen / databases kijken. Dit heeft wel als mogelijk risico dat gegevens juist minder toegankelijk worden, doordat ze iemands eigendom zijn en achter betaalmuren komen, wat de hoeveelheid gratis gegevens vermindert.'

Bij wat voor organisatie ben je in dienst en wat houdt je werk in als senior information specialist?

'Na een paar jaar te hebben gewerkt bij het Zweeds Octrooibureau, ben ik overgestapt naar het zoekbedrijf Uppdragshuset in Stockholm. We richten ons op een volledig spectrum aan zoekopdrachten, van ongeldigheid en nieuwheidsonderzoeken tot *Freedom To Operate* (FTO)-zoekopdrachten, voor zowel binnenlandse als internationale klanten. Ik doe niet alleen allerlei zoekopdrachten, maar ben ook actief in Uppdragshusets team van specialisten op het gebied van geldigheidsonderzoeken. Ik heb mijn master in *Vehicle Engineering* gedaan met een specialisatie in lucht- en vloeistofmechanica, maar nu werk ik op een breed terrein met een basis in werktuigbouwkunde.'

Hoe zie je de toekomst van je vakgebied?

'Er zal altijd behoefte zijn aan informatieprofessionals, maar mogelijk verschuift een deel van de focus bij het zoeken naar het op de juiste manier presenteren van de juiste informatie. Daarbij zetten we zowel onze analytische als onze sociale vaardigheden in om nauwkeurig geselecteerde informatie uit dat steeds groeiende aanbod aan te bieden.'

Afgelopen september won de Zweed Fredrik Magnusson in Milaan de Inaugural Patent Olympiad. Deze wedstrijd onder Europese patentinformatiespecialisten vond plaats tijdens een conferentie ter gelegenheid van het tienjarige bestaan van de CEPIUG (Confederacy of European Patent Information User Groups).

heidonderzoek (*validity search*) met als doel om de stand van de techniek te vinden voor een onafhankelijke claim, een *prior art*-zoekopdracht, waarbij een solide zoekstrategie getoond moest worden voor een specifiek product, en tot slot multiplechoicevragen over octrooien.'

Over welke skills moet een patentinformatiespecialist tegenwoordig beschikken?

'In een tijd waarin steeds meer geautomatiseerde, semantische zoekhulpmiddelen worden geïntroduceerd, is je analytisch vermogen een heel belangrijke vaardigheid waarover je moet beschikken of die je moet verbeteren. Je moet in staat zijn het resultaat van een bepaalde zoekopdracht te kunnen voorspellen, maar ook moet je de technische gelijkwaardigheid (tussen twee documenten)

GO opleidingen

Cursusagenda november - december 2018

16/11	OPDRACHTGEVERSCHAP EN REGIEVOERING	
16/11	MANAGEMENT VAN DIGITAAL ERFGOED	
19/11	MINDMAPPING	*NIEUW*
19/11	GO MEDIACOACH: VIRTUAL REALITY IN DE BIBLIOTHEEK	GAAT ZEKER DOOR
21/11	KLANTGERICHT COMMUNICEREN EN ADVISEREN	GAAT ZEKER DOOR
22/11	PRIVACY EN DIGITAAL GEGEVENSBEHEER (AVG)	GAAT ZEKER DOOR
23/11	DIGITALE DUURZAAMHEID	
27/11	INTRODUCTIE SEMANTISCH WEB	
27/11	STORYTELLING	
28/11	COMMUNICEREN IN EEN VERANDERENDE ORGANISATIE	
29/11	ENCODED ARCHIVAL DESCRIPTION	
29/11	MARKETING IN DE INFORMATIEDIENSTVERLENING	GAAT ZEKER DOOR
30/11	AUTEURSRECHT VOOR INFORMATIESPECIALISTEN (ADVANCED)	GAAT ZEKER DOOR
30/11	VISUALISEREN VAN KENNIS	*NIEUW*
30/11	ONDERNEMEN EN SAMENWERKEN IN DE BIBLIOTHEEK	
03/12	GO MEDIACOACH: INNOVATIE INFORMATIETECHNOLOGIEËN IN DE BIBLIOTHEEK	GAAT ZEKER DOOR
05/12	INTRODUCTIE BIG DATA	
10/12	GO MEDIACOACH: DIGITAAL VERSTERKEN VAN LEESEEDUCATIE	GAAT ZEKER DOOR
10/12	GO MEDIACOACH: MEDIAOPVOEDING	GAAT ZEKER DOOR
11/12	ONTWERPEN VAN ONTOLOGIEËN	
12/12	MEDIAWIJSHEID EN INFORMATIEVAARDIGHEDEN	
12/12	INTERNET ZOEKTECHNIEKEN (BASIS)	

Meer informatie:
goopleidingen.nl/agenda
 of 070-3512380

Martijn Kleppe

Hoofd Onderzoek van de Koninklijke Bibliotheek. Met een Onderzoeksgroep verkent hij momenteel de mogelijkheden voor (semi-)automatische metadatacreatie.

Gaat de computer straks trefwoorden toekennen?

Automatisch metadata toekennen aan publicaties is hot. De almaar groter wordende berg publicaties dwingt ons om het beschrijfsproces ervan te ondersteunen met slimme technieken.

In de mediasector zie je al verschillende voorbeelden van automatisch metadata toekennen aan publicaties; hierbij wordt veelal samengewerkt met commerciële partijen. RTL Nederland gebruikt bijvoorbeeld beeld- en spraakherkenning van Microsoft en Google om de inhoud van tv-programma's slim te analyseren en zo hun aanbevelingsdienst te verbeteren. En NBD Biblion verkent samen met Bookarang de mogelijkheden om sneller en meer gestandaardiseerd aanschaf- en catalogusinformatie te maken met behulp van kunstmatige intelligentie. Een nadeel van deze aanpak is dat je als instelling niet altijd weet hoe de algoritmes werken of welke thesauri gebruikt worden, terwijl je wel zeker wilt zijn van de kwaliteit die je levert.

Annif

Om het beschrijfsproces van publicaties te optimaliseren heeft de Finse Nationale Bibliotheek daarom zelf de open source-tool Annif (annif.org) gebouwd. Het principe is relatief eenvoudig: jarenlang hebben hun catalogiseerders handmatig trefwoorden toegekend aan publicaties. Deze publicaties hebben zij inmiddels als full-text beschikbaar. Met behulp van machine learning kun je nu een algoritme bouwen dat per trefwoord op zoek gaat naar kenmerken in de

tekst. Vervolgens kun je dit algoritme loslaten op een nieuwe tekst waar nog geen trefwoorden aan hangen. De computer kijkt welke kenmerken in de tekst voorkomen én overeenkomen met eerder vastgestelde kenmerken van een trefwoord. Op basis daarvan kan het een suggestie doen van mogelijke trefwoorden.

Genre Classifier

Deze aanpak lijkt sterk op een onderzoek dat we een tijdje terug gedaan hebben bij de Koninklijke Bibliotheek. Samen met onderzoeker Frank Harbers van de Rijksuniversiteit Groningen hebben we journalistieke genres automatisch toegekend aan historische krantenartikelen. In een eerder onder-

zoeksproject had Harbers handmatig vastgesteld of een artikel een interview, nieuwsbericht of column was. Omdat we bij de KB die artikelen digitaal beschikbaar hebben, konden we een algoritme bouwen dat de kenmerken van dit soort genres opzoekt, om vervolgens andere artikelen te classificeren. In de eenvoudige online demo van de Genre Classifier in het KB Lab (lab.kb.nl/tool/genre-classifier) kun je de tool proberen door er een tekst van een nieuwsbericht in te plakken en te zien welk genre het volgens de computer is.

Foto achterflap

De Finse tool Annif heeft een soortgelijke demo online staan. Daarnaast zit de kracht van Annif in nog twee punten. Allereerst is het mogelijk om je eigen instellingsthesaurus als uitgangspunt te nemen, waardoor veel winst te behalen is in het beschrijven van publicaties. Maar vooral de nieuwste optie is mooi: je kunt een foto maken van de achterkant van een boek, waarna de flaptekst direct geanalyseerd wordt en je suggesties krijgt van mogelijke trefwoorden uit de Finse thesaurus.

Betekent dit dat catalogiseerders voortaan boeken beschrijven met een camera? Vast niet. Maar het laat wel zien dat het beschrijfsproces de komende jaren gaat veranderen door te experimenteren met dit soort nieuwe technieken. <

Ik denk, dus ik ben... compatible

'De pil heeft veel betekend voor de homo-emancipatie.' Ik was verrast

door die woorden, want ik luisterde naar een lezing van neuropsycholoog Femke Nijboer over de ethische aspecten van neuropsychologie. De verklaring bleek even simpel als logisch: door de pil zien we seks niet meer als iets wat automatisch tot voortplanting moet leiden. Daardoor beschouwen we homo's en hetero's meer als gelijkwaardig. En dus zorgt technologie ervoor dat we anders over andere mensen gaan denken.

Mijn gedachten dwaalden af naar de bijbel, waarin God in niet mis te verstane bewoordingen aangeeft dat praktiserende homoseksuelen ter dood moeten worden gebracht (en nee, dat is geen verzinsel. Lees Leviticus 20:13 er maar op na). Ik weet dat er christelijke homo's zijn die menen dat God daar tegenwoordig heel anders over denkt, nu seks en voortplanting niet meer onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Als dat inderdaad zo is, en als God bestaat, hebben we te maken met een opmerkelijk fenomeen: ook God laat zich beïnvloeden door menselijke technologie.

In dezelfde lezing ging het over de brain computerinterface waar Facebook mee bezig is. Het doel is kortweg dat mensen tekst op een beeldscherm kunnen laten verschijnen door aan woorden te denken. Daarmee zouden ze zo'n honderd woorden per minuut kunnen 'typen', en dat is aanmerkelijk meer dan gewoon met de vingers. Ik dacht aan de schrijver Simon Vestdijk, die door Adriaan Roland Holst ooit werd omschreven als de man die sneller kon

schrijven dan God kan lezen. Straks kunnen we dat allemaal! Ook andere grote bedrijven zijn bezig met de ontwikkeling van brain computerinterface. Microsoft wil ons apps laten gebruiken en computercommando's laten sturen via onze hersenen en Elon Musk spant de kroon met Neuralink. Hij vertelde in de podcast *The Joe Rogan Experience* dat deze nieuwe startup

ervoor moet zorgen dat computers de hersenen direct voeden met informatie, waardoor we een soort supermensen gaan worden. Niet veel later stak hij in hetzelfde programma een joint op en dáár hadden alle nieuwsrubrieken het vervolgens over. We leven in een vreemde wereld.

Deskundigen zijn het niet eens over het tijdsbestek waarin deze plannen allemaal werkelijkheid kunnen worden, en of het überhaupt geen megalomane fantasieën zijn. Maar het is in ieder geval duidelijk dat er op dit vlak stappen worden gezet. Je hoeft niet op een computer aangesloten te zijn om je voor te stellen welke risico's eraan verbonden zijn.

De voor de hand liggende volgende stap is dat een interface niet alleen opvangt wat we in ons hoofd willen schrijven, maar ook waar we verder aan denken. Straks kunnen we niet alleen afgeluisterd worden, maar ook afgedacht. George Orwell, *eat your heart out!*

En voor de derde keer dacht ik aan het opperwezen, dit keer via de bekende woorden van de dichter Willem Kloos: 'Ik ben een God in 't diepst van mijn gedachten'. Het zal toch niet zo zijn dat Mark Zuckerberg en Elon Musk straks weten wat God...? Ik moet er niet aan denken. <

'Straks kunnen we niet alleen afgeluisterd worden, maar ook afgedacht'

Rob Feenstra

Projectleider/consultant bij de Universitaire Bibliotheken Leiden; heeft als aandachtsgebieden bibliotheeksystemen en de digitale bibliotheek

NEXT GENERATION PAPER

PAPIER EN DIGITAAL

GAAN HAND IN HAND

Wordt papier ingehaald door digitaal? Integendeel, nieuwe ontwikkelingen laten zien dat papier en digitaal prima samengaan. Ze kunnen elkaar zelfs versterken.

Met zijn team werkt professor David Frohlich, verbonden aan de Universiteit van Surrey, aan de ontwikkeling van interactief papier. Zelf spreekt hij liever van *next generation paper*. 'Dat is echt papier met digitale links naar webpa-

gina's of digitale media, zoals video's, voice-over, muziek of foto's,' legt Frohlich uit. 'Dit leidt tot een nieuwe leeservaring, waarbij papier en scherm met elkaar verbonden zijn, en elkaar niet uitsluiten. Om dit mogelijk te maken moeten onze apparaten onze acties op papier herkennen.'

In hun project maken ze onderscheid tussen 2G- en 3G-papier. Het tweede generatie-papier is al op de markt en is papier met augmented reality. Door middel van QR-codes of apps zoals Blippar die het fysieke papier herkennen, wordt verbinding gemaakt met een smartphone of een ander apparaat. Vervolgens wordt de digitale component, denk bijvoorbeeld aan een video of website, getoond.

Nieuw is het derde generatie-papier waar Frohlich en zijn team nu aan werken. Hierbij is de techniek in het papier verwerkt. Door een pagina met je vinger aan te raken, wordt een signaal naar je apparaat gestuurd en vervolgens bijvoorbeeld een video getoond. Papier als touchscreen, maar dan anders.

Toepassingen

Toepassingen zijn er inmiddels genoeg. Frohlichs team onderzoekt onder andere het gebruik van *next generation paper* voor de reisbranche. 'We maken bijvoorbeeld augmented reisgidsen met digitale afbeeldingen, video's en geluid van de locaties die genoemd worden. Het toevoegen van interviews met locals, weblinks, kaarten en de dienstregeling van lokaal vervoer behoort eveneens tot de mogelijkheden.'

Ook Heidi van Beurden, gastconservator van de tentoonstelling *Paper Magic* in COMM – Museum voor Communicatie in Den Haag, is overtuigd van de verschillende toepassingen voor interactief papier. Behalve in de reisbranche ziet ze ook toepassingen in design en reclame. Een voorbeeld daarvan is het werk van Novalia, een Brits bedrijf dat zich hoofdzakelijk richt op creatieve toepassingen. Vooral muziek is een terugkerend onderwerp in hun projecten. Kate Stone, oprichter van Novalia: 'Onze visie is om dagelijkse objecten via aanraking en verbinding interactief te maken. Ons team vermengt techno-

Carola van der Drift
Projectleider
bij de Universitaire
Bibliotheken Leiden

'David Frohlich en zijn team onderzoeken onder andere het gebruik van *next generation paper* voor de reisbranche'

Notitieboek van Novalia met daarin een bespeelbare papieren piano. Via een app op je mobiel kun je de gespeelde muziek beluisteren (zie playablebook.com)

logie, productie, software en design.' Novalia maakt flinterdunne zelfklevende aanrakingsensoren geprint met geleidende inkt. Voor de uitwerking gebruikt Novalia verschillende platforms. Zo vertaalt hun 'audioplatform' aanraking direct in geluid tussenkomst van apps of apparaten. Andere projecten maken gebruik van een bluetoothverbinding, in samenwerking met apps die de gebruiker op zijn of haar apparaat heeft geïnstalleerd.

Novalia doet veel kunstprojecten – denk aan een piano van papier – maar heeft bijvoorbeeld ook interactieve reclameborden gemaakt en samengewerkt met bedrijven als McDonald's, IKEA en Walt Disney.

Gehecht aan papier

Weliswaar worden veel nieuwe digitale toepassingen ontwikkeld, toch blijft er behoefte aan papier. We zijn er nu eenmaal aan verknocht. Van Beurden: 'Mensen hechten waarde aan papier om het zintuiglijke en tastbare. Je kunt het vastpakken, de textuur ervan voelen, ruiken... Dat doet iets heel anders met je dan een beeldscherm. Papier is persoonlijk, dichtbij. En omdat we al de hele dag achter die schermen zitten, voor werk, nieuws en social media, is een tastbaar boek op andere momenten zo fijn. Ik geloof sterk dat ze naast elkaar kunnen bestaan en in verschillende behoeften voorzien.'

Door de jaren heen zijn er verschillende pogingen gedaan om de eigenschappen van papier te reproduceren in een modern 21e-eeuws jasje. Denk bijvoorbeeld aan e-readers met e-ink, digitale flipovers en e-ink tablets waarop geschetst kan worden. Ook de omgekeerde situatie bestaat, bijvoorbeeld

bij producten als MontBlanc Augmented Paper: schrijf aantekeningen op papier met een speciale pen en lees deze aantekeningen later terug op je device. Al deze technologieën kennen een verschillende mate van populariteit: sommige, zoals de e-readers, worden door een heel breed publiek gebruikt. Papier in zijn oorspronkelijke vorm behouden en vervolgens combineren met digitale innovaties is dus een logisch vervolg.

Uitdaging

De toevoeging van digitale content aan papier brengt wel een uitdaging met zich mee. Software en hardware veranderen continu. Hoe garandeer je de houdbaarheid van de digitale content? Frohlich: 'Dat is een goede vraag, en ook een van de redenen dat papier nog niet verdwenen is. Het gebruikelijke antwoord is dat de digitale content veilig in de "cloud" wordt opgeslagen, maar we weten allemaal dat mediaformaten en -apparatuur veranderen; ook internetserver kunnen onverwachts offline gaan. Dit blijft een uitdaging voor ons project en de computer-industrie in het algemeen.' Van Beurden beaamt dit. 'Ja, dit is zeker een van de spannendste vragen in deze context: hoe blijven we de content van onze informatiedragers lezen in de toekomst? Ik weet het antwoord niet.'

Toch kan de digitale component de houdbaarheid van informatie op papier juist verlengen. Informatie op papier veroudert snel – we hebben allemaal wel eens met een tweedehandsreisgids in de hand gestaan en die weifelend teruggelegd omdat hij al twintig jaar oud was: het leuke restaurant dat wordt aangeraden bestaat vast niet meer en de munteenheid is inmiddels

'Novalia maakt flinterdunne zelfklevende aanrakingsensoren geprint met geleidende inkt'

Paper Magic

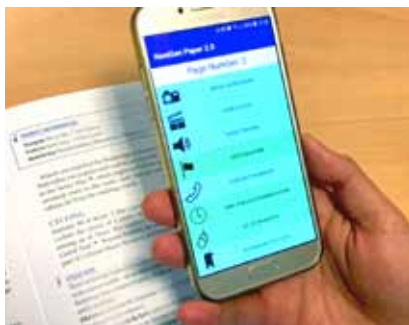
Tot en met november 2018 is bij COMM - Museum voor Communicatie in Den Haag de expositie 'Paper Magic' te bezichtigen. Centraal staat de toekomst van papier in deze digitale wereld. www.comm.nl

Een bezoeker van de expositie 'Paper Magic' bespeelt de geluids posters van Novalia

Postcard Player van Uniform (Groot-Brittannië). De speciale inkt op deze kaarten vertelt de box welke muziek te spelen

Voorbeeld van een augmented reisgids

ook veranderd. Digitale informatie kan echter relatief eenvoudig geüpdatet worden. ‘We zijn nu in gesprek over hoe we het papiergebruik kunnen reduceren in het toerisme,’ aldus Frohlich. ‘Bijvoorbeeld door het digitaal updaten van de informatie van een brochure die normaliter vlak na het printen al verouderd is.’

Gedrukte informatie krijgt zo een langer leven. Frohlich vervolgt: ‘Het papierloze kantoor, maar ook huis en maatschappij zonder papier worden al zo lang voorspeld, maar ze zijn nog steeds niet echt realiteit geworden. Alle pogingen om geheel papierloos te gaan zijn vooralsnog mislukt. Natuurlijk kunnen we de productie en het gebruik van bepaalde toepassingen van papier wel verminderen, maar papier zal een belangrijke, tastbare drager van visuele informatie blijven.’

Toekomst

Print en digitaal sluiten elkaar dus zeker niet uit. De vraag is: blijft dit alles een gimmick of gaan we ‘digitaal pa-

pier’ in de toekomst op grotere schaal zien? Daar is iedereen wel van overtuigd. Van Beurden: ‘Denk bijvoorbeeld aan toepassingen in het onderwijs of communicatie met ouderen in de zorg. Centraal staat het “anders tot je nemen van informatie”, en daar zie ik wel praktische mogelijkheden. De onderzoeken naar hoe hersenen informatie verwerken, van scherm of papier met handgeschreven aantekeningen, vind ik in deze context heel boeiend.’ Ook Frohlich ziet soortgelijke gebruiksmogelijkheden: ‘Als je erover nadenkt zijn er zoveel toepassingen van interactief papier mogelijk – vrijwel overal waar papier en digitale content elkaar overlappen of elkaar aanvullen.’ Zijn team richt zich overigens niet alleen op passief consumeerbaar papier. ‘We willen onderzoeken of reizigers zelf multimediaslagen van hun reizen kunnen maken via augmented fotoalbums. Deze noemen we a-books, in plaats van e-books – de “a” staat hier voor augmented.’

Novalia sluit zich bij deze insteek aan.

‘In de toekomst zal iedereen eenvoudig interactief papier kunnen printen’

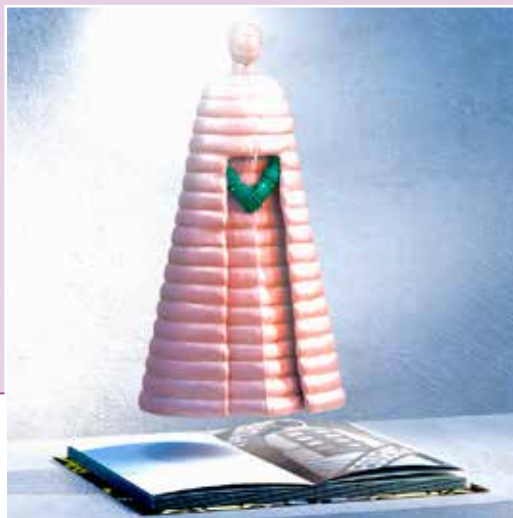
Ook zij zijn van mening dat voor de gebruiker een actieve rol is weggelegd. Kate Stone: ‘We richten ons nu op een nieuw product, namelijk kinderspeelgoed dat zogezegd een “touchscape” is. Dit wil zeggen dat het bestaat uit een papieren “touchscreen” dat kinderen kunnen aanraken en waar apparatuur zoals de Amazon-Echo-speaker vervolgens op reageert. Met geluid wordt het papier tot leven gewekt.’ Ouders kunnen de functionaliteit van het papier, dat wil zeggen de aanrakingen en het geluid, opnieuw configureren. Daarmee ontstaat een nieuw stuk speelgoed.

Zo stelt Stone zich de toekomst voor: iedereen kan straks zelf aan de slag met augmented papier. ‘In de toekomst zal iedereen eenvoudig interactief papier kunnen printen en kunnen instellen wat het moet kunnen, via een app of zelfs via spraakbesturing.’ <

Ga voor de links bij dit artikel naar informatieprofessional.nl/2018/10/next-generation-paper/.

Moncler Genius

Het Italiaanse luxemerkt Moncler gebruikt augmented reality om een beter beeld te geven van zijn ‘Genius Collection’-designproject. Scan met de speciale ‘Moncler Genius AR lens app’ een pagina uit het boek *Moncler Genius*, uitgegeven door Rizzoli. En vervolgens verschijnt er op je device een 3D-visualisatie van een ontwerp, gemaakt door een van de designers die aan het project meewerkten.

Bevrijding van Eindhoven 20 september 1944

Bevrijding van Eindhoven 20 september 1944

Een erfenis van verzamelwoede

Vaak willen erfgoedinstellingen wel, maar ontbreekt het hen aan tijd en/of kennis om hun bronnen open beschikbaar te stellen. Het Netwerk Oorlogsbronnen startte daarom het project *WO2 Open Data Depot*. Resultaat is een online depot met 1600 vrij te gebruiken WO2-bronnen én een handvol ervaringen.

Postladingen vol dagboeken, propagandaposters, foto's en ander materiaal over de Tweede Wereldoorlog kwamen binnen na een oproep van Loe de Jong, historicus, journalist én de eerste directeur van het NIOD. De Jong had Nederland tijdens de bezetting regelmatig toegesproken via Radio Oranje. Na de bevrijding deed hij dat opnieuw, ditmaal om het Nederlandse volk op te roepen om bij te dragen aan 'een nationale verzameling waaraan iedereen een bijdrage kon leveren'.

De massaal beantwoorde oproep luidde het begin van de NIOD-collectie in. Deze verzameldrang is misschien wel kenmerkend te noemen voor WO2-collecties. Naast materiaal afkomstig van de overheid kwam op deze manier veel particulier materiaal in verschillende WO2-collecties terecht.

Voor het NIOD en vele andere individuele erfgoedinstellingen is het lastig om met terugwerkende kracht de juridische status van hun collecties te bepalen. Dit komt voort uit het gebrek

aan documentatie: een erfenis uit het verleden.

'In het wilde weg veronderstellen'

Want hoe zit het met de auteursrechten op al deze werken? Toentertijd werd aan collectievorming gedaan met weinig tot geen besef van de belangen van auteursrecht. En dat stelt ons nu voor uitdagingen. Veel collecties zijn gedigitaliseerd en online geplaatst, waardoor de zichtbaarheid vergroot is. Maar daarmee rijzen er ook mogelijke problemen rondom copyright. Het meest recente voorbeeld hiervan is de zaak van uitgever Voets over de foto's van stadsfotograaf Jan Roovers tegen Erfgoed Leiden en Omstreken. Onder meer als gevolg hiervan haalden verschillende erfgoedinstellingen materiaal offline.

Ook op open data-platforms wordt het auteursrecht goed in de gaten gehouden. Tijdens ons eigen project gaf een Wikimediaan stevig commentaar op het 'gebrek aan kennis van open data binnen de erfgoedsector': *'Het is goed om te weten dat beheerders van archieven helaas in het overgrote deel*

Foto: Anne Reitsma Fotografie

Janneke Jorna

Collectiespecialist en projectleider van WO2 Open Data Depot-project bij Netwerk Oorlogsbronnen

van de gevallen in het wilde weg veronderstellen dat het archief het auteursrecht bezit van elke afbeelding waarvan zich een exemplaar in de collectie bevindt. Vaak hebben we hier ook te maken met stagiairs of vrijwilligers die met goede bedoelingen maar zonder enige kennis van auteursrechten hier grote hoeveelheden bestanden gaan uploaden, zonder dat duidelijk is of en waarom deze bestanden onder een vrije licentie (PD of CC) vallen.'

Anders gezegd: de goede bedoelingen binnen de erfgoedsector leiden volgens deze Wikimediaan niet altijd tot goede resultaten op het gebied van open data. Hoe zouden we het als erfgoedsector beter kunnen doen?

Mogelijkheden

Een retroslag is moeilijk te maken als de auteursrechtelbenden nauwelijks zijn op te sporen. Nog lastiger wordt het als de maker onbekend is. Om zo'n ingewikkelde en tijdrovende klus voor erfgoedorganisaties te vergemakkelijken, startte Netwerk Oorlogsbronnen (NOB), een programma dat digitaal wegwijst maakt in fysiek verspreide WO2-bronnen, met het project WO2 Open Data Depot. Er is namelijk veel behoefte aan vrije oorlogsbronnen voor publicaties, tentoonstellingen, werkstukken et cetera.

In het project, mogelijk dankzij het Prins Bernhard Cultuurfonds, heeft Netwerk Oorlogsbronnen zo'n 1600 kwalitatief hoogwaardige WO2-bronnen geupload naar Wikimedia Commons. Hierbij werd samengewerkt met zes projectpartners: Wikimedia Nederland, Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid, Stichting Musea en Herinneringscentra 40-45, Nationaal Comité 4 en 5 mei, Kennisland en Stichting Liberation Route Europe. Centraal in het project stonden de mogelijkheden op het gebied van open data: waar liggen de kansen voor het vrijgeven van oorlogsbronnen als open data?

#Hoedan

Gestart werd met de vraag waar behoefte aan is onder de projectpartners: wat voor kwalitatief hoogwaardige oorlogsbronnen ontbraken in het open domein? De partners leverden zo'n

150 specifieke WO2-onderwerpen aan, die zijn onderverdeeld in zes overkoepelende thema's: bevrijding, verzet, vervolging, collaboratie, dagelijks leven en oorlogvoering.

Vervolgens werd begonnen met het laaghangend fruit: collecties die reeds zijn vrijgegeven. Denk bijvoorbeeld aan de Anefo (Algemeen Nederlands Fotobureau)-collectie van het Nationaal Archief met veel onder de CC-0-licentie vrijgegeven foto's van de bevrijding van Nederland. Of neem het Duitse Bundesarchiv dat in 2008 zo'n 100.000 afbeeldingen aan Wikimedia Commons doneerde. Hieronder bevinden zich foto's van Operatie Market Garden vanuit Duits perspectief.

Naast reeds vrijgegeven oorlogsbronnen zijn uniforme collecties kansrijk, omdat het vaststellen van auteursrechten over een bulk bronnen makkelijker is. Het gaat hierbij om collecties met werken van bijvoorbeeld één maker of één organisatie. Wanneer de maker uiterlijk in 1947 overleden is, zijn de auteursrechten, in principe, vervallen per 1 januari 2018. Het leeuwendeel van het WO2 Open Data Depot wordt dan ook gevormd door drie grote collecties met één maker of één organisatie.

Huizinga-collectie

De eerste grote collectie van het WO2 Open Data Depot is de Huizinga-collectie van het NIOD, bestaande uit bijna achthonderd foto's. Fotograaf Menno Huizinga overleed op 14 september 1947, waardoor zijn werk sinds dit jaar in het publieke domein valt. Hij fotografeerde stiekem, de fotocamera verborg hij in een kaaskistje, in zijn woonplaats Den Haag. Zijn foto's worden geassocieerd met de verzetsgroep *De Verborgene Camera*. Hij legde onder meer de sloop van verschillende wijken ten behoeve van de bouw van de Atlantikwall vast, samen met de bijbehorende evacuatie. Later fotografeerde hij de jacht op brandhout en vluchtende NSB'ers op Dinsdag. Natuurlijk ontbreekt ook de bevrijding niet.

Maar Huizinga's vroege dood op 39-jarige leeftijd is een uitzondering op de regel. Het overgrote deel van de makers van WO2-bronnen overleed

Foto: CC BY-SA 4.0, Museum

Een speelgoedbeertje uit Indonesië waarin geld verstopt zat

niet vóór 1948, waardoor hun werk nog lang niet in het publieke domein valt. Hiervoor moet een erfgoedinstelling de rechthebbende opsporen, waarna mogelijk een overeenkomst bereikt kan worden.

Geconfisqueerd oorlogsmateriaal

Naast vroeg overleden makers zijn collecties van één organisatie kansrijk voor vrijgave als open data. Wanneer een maker in betaalde dienst van een organisatie was, komen de auteursrechten toe aan de organisatie. Voor organisaties gelden auteursrechten tot zeventig jaar na publicatie van het werk. Dit betekent dat wanneer werken gepubliceerd zijn tijdens de Tweede Wereldoorlog, of vóór 1948, deze in principe in het publieke domein vallen. Voorbeelden hiervan zijn de twee andere grote collecties uit het WO2 Open Data Depot, die van de Filmdienst der NSB uit de collectie van Beeld en Geluid en de Fotodienst der NSB uit de collectie van het NIOD.

De films zijn in beslag genomen en uiteindelijk als 'geconfisqueerd oorlogs-

'Voor veel erfgoedinstellingen is het lastig om met terugwerkende kracht de juridische status van hun collecties te bepalen'

Op jacht naar brandhout in de hongerwinter

materiaal' beland in de collectie van het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid. Met het Besluit Ontbinding Landverraderlijke Organisaties (BOLO) verwierf de Nederlandse Staat in 1944 de auteursrechten van de Film- en Fotodienst der NSB. Dit materiaal is dus ondertussen als publiek domein te bestempelen.

Ook zijn er met projectpartners discussies gevoerd over de vraag of het verantwoord is om 'foute' NSB-propagandafilms en -foto's vrij te geven. Ons antwoord is volmondig ja. Via de metadata wordt voldoende context geboden om ook het brede publiek kennis te laten maken met het collaboratie-aspect van de Tweede Wereldoorlog. Bovendien maakt het vrijgeven van fout materiaal wetenschappelijk onderzoek makkelijker omdat bronnen beter vindbaar worden.

Scheldbrieven

Deze drie grote collecties, Huizinga, Filmdienst der NSB en Fotodienst der NSB, vormen het leeuwendeel van het WO2 Open Data Depot. Daarnaast is

'Er zijn discussies gevoerd over de vraag of het verantwoord is om foute NSB-propagandafilms en -foto's vrij te geven. Ons antwoord is volmondig ja'

nog veel werk verricht om samen met erfgoedinstellingen kleine collecties of foto's van objecten als open data vrij te geven met behulp van Creative Commons licentie-overeenkomsten. Dit is mogelijk wanneer de desbetreffende erfgoedinstelling zelf beschikt over de auteursrechten over de werken.

Zo konden foto's van zeven objecten uit de tentoonstelling *De Tweede Wereldoorlog in 100 voorwerpen* worden vrijgegeven, waaronder foto's van de vermommingsbril van Hannie Schaft uit de collectie van het Verzetsmuseum Amsterdam. Daarnaast gaf het Museum een aantal scheldbrieven gericht aan Anton Mussert vrij. Deze anonieme dreig- en scheldbrieven bevatten teksten als: 'Hopen dat dit je laatste jaar is, vieze vuilak!'. Het Bevrijdingsmuseum Zeeland gaf op deze manier foto's van objecten, inclusief de bijbehorende verhalen, vrij. Het gaat onder meer om een Waffen-SS-winterjas en een Nederlandse helm gebruikt tijdens de meidagen van 1940 in Middelburg.

Hergebruik stimuleren

Als laatste stap in het project zijn de oorlogsbronnen via verschillende, al bestaand populaire online platforms actief verspreid richting het brede publiek. Het belangrijkste medium hiervoor vormde Wikimedia Commons, het centrale media-archief van Wikipedia. Dit platform heeft een enorm publieksbereik. Bovendien gaat de community zelf aan de slag met de oorlogsbronnen: ze worden gekoppeld aan Wikipedia-artikelen en de metadata kan aangevuld en of verbeterd worden.

Toch kent dit medium ook risico's. Door een kleine fout in de upload was het bijbehorende rechtensjabloon niet goed meegekomen. In plaats dat een waarschuwing volgde, waarna de fout simpel opgelost had kunnen worden, werd de gehele batch verwijderd. Via de OTRS (Open-source Ticket Request System)-procedure, waarbij bewijsmateriaal aangeleverd moet worden voor de rechtenstatus van de geüploade werken, was het uiteindelijk mogelijk om een gedeelte van de bronnen terug te plaatsen. Het andere gedeelte werd niet geaccepteerd.

De striktheid van Wikimedianen biedt ook voordelen. Terwijl het Imperial War Museum (IWM) zijn eigen *Non-Commercial Licence* hanteert voor het *Crown Copyright*, zijn veel van deze foto's gewoon te vinden op Wikimedia Commons. Het auteursrecht op de *Crown Copyright* is namelijk inmiddels verlopen, waardoor de beelden in het publiek domein vallen. Ondanks dat Wikimedia Commons alleen licenties accepteert die commercieel gebruik toestaan, is hier een omweg mogelijk en blijken de onjuiste copyrightstatements en het achterhaalde verdienmodel van het IWM niet houdbaar. Wanneer werken worden vrijgegeven als open data, betekent dit een verlies van controle. De werken mogen, onder de eventuele licentievoorwaarden, vrij gedeeld worden. Het enige controleerbare is de metadata die je meegeeft.

Heft in eigen handen

Dankzij de Creative Commons-licenties en -overeenkomsten kunnen nieuwe, ingekomen schenkingen voortaan goed worden gedocumenteerd – en dat biedt weer een handvat voor de retroslag die nodig is om de erfenis van de verzameldrang op WO2-materiaal in te halen. Hierbij is standaardisatie van copyrightstatements nodig, waarbij samenwerking en afstemming binnen de erfgoedsector cruciaal zijn. Dit kan bijvoorbeeld via het Netwerk Digitaal Erfgoed (NDE): collectiebeheerders worden bewust gemaakt van dit probleem en van de noodzaak om hun collectiebeheersystemen hierop aan te passen.

Het WO2 Open Data Depot was een eerste aanzet, waarna de opgedane kennis zoveel mogelijk wordt gedeeld met het veld. En het Netwerk Oorlogsbronnen blijft zich inzetten voor het open beschikbaar stellen van WO2-bronnen en -collecties. Om deze vervolgens met linked data-technieken te verrijken met bijvoorbeeld informatie uit andere bronnen over hetzelfde onderwerp én daarna beschikbaar te maken voor hergebruik.

→ Ga voor de noten bij dit artikel naar informatieprofessional.nl/2018/11/een-erfenis-van-verzamelwoede/

AL 20 JAAR HELPEN

ONTSLUITEN COLLECTIES

Vanaf 1998 heeft Ingressus honderden bibliotheken geholpen bij het optimaal toegankelijk maken van hun collecties.

WIJ BIBLIOTHEKEN

DIGITALE DIENSTVERLENING

In de digitale wereld van vandaag helpt Ingressus bibliotheken
hun dienstverlening ook digitaal aan te bieden.

www.ingressus.nl

Welke opleidingen informatieprofes

De KNVI en haar Vlaamse zustervereniging VVBAD werken momenteel aan een inventarisatie voor het Nederlandse taalgebied. In afwachting van het resultaat alvast een overzicht van de situatie in de voltijdse en deeltijdse opleidingen in Nederland en Vlaanderen met focus op de bibliotheeksector.

NIVEAUS 4 T/M 7 UIT HET EUROPEAN QUALIFICATIONS FRAMEWORK (EQF) EN DE CORRESPONDERENDE OPLEIDINGSNIVEAUS IN NEDERLAND EN VLAANDEREN

EQF	Nederland	Vlaanderen
4 factual and theoretical knowledge in broad contexts within a field of work or study	mbo4; havo; vavo-havo; vwo (NLQF: 4+); vavo-vwo (NLGF: 4+)	aso; tso; kso; bso
5 comprehensive, specialised, factual and theoretical knowledge within a field of work or study and an awareness of the boundaries of that knowledge	('associate degree')	HB05
6 advanced knowledge of a field of work or study, involving a critical understanding of theories and principles	universiteit/hogeschool bachelor	universiteit/hogeschool bachelor
7 highly specialized knowledge, some of which is at the forefront of knowledge in a field of work or study, as the basis for original thinking and/or research; critical awareness of knowledge issues in a field and at the interface between different fields	universiteit/hogeschool master	universiteit/hogeschool master

gen kun je volgen als je **sional** wilt worden?

Met dank aan Bruno Vermeeren en Floriske van Gennip (VVBAD), Jos van Helvoort (De Haagse Hogeschool), Marjolein van der Linden en Marieke de Haan (Hogeschool van Amsterdam), Raymond Snijders (Hogeschool Windesheim) en Jeannette Pannekoek (Stichting Bibliotheekwerk)

Frank Huysmans

Redacteur van IP, bijzonder hoogleraar bibliotheekwetenschap aan de UvA en zelfstandig onderzoeker en adviseur bij WareKennis

De bibliotheeksector is een van de meest vergrijsde van Nederland. Bijna de helft van het personeel in openbare bibliotheken is 55 jaar of ouder. Tenzij de openvallende fte's helemaal niet meer worden opgevuld, is er in de komende jaren een behoorlijke vervangingsvraag. Maar zijn er wel genoeg gekwalificeerde kandidaten? In eerdere jaargangen van IP is beschreven dat het aantal belangstellenden voor een studie in deze richting op hbo- en wo-niveau flink is gedaald. Als gevolg daarvan zijn opleidingen gestopt of samengevoegd met andere opleidingen in ICT, bedrijfskunde en management tot 'brede' bachelors en masters.

Ontspecialisering

Is dat erg? Het 'ontspecialiseren' van informatieopleidingen hoeft natuurlijk geen probleem te zijn. Uit gesprekken met bibliotheekdirecteuren uit binnen- en buitenland blijkt dat zij in veel gevallen uitdrukkelijk niet op zoek zijn naar een bibliothecaris. Een communicatiefunctie bijvoorbeeld vullen zij liever in met een marketeer of een communicatiemanager. Eenzelfde afweging wordt gemaakt voor een technische functie of een educatieve. De eigen aard (of eigenaardigheid) van de bibliotheekorganisatie leren de nieuwe medewerkers dan wel 'werkende weg' kennen. Of ze volgen een paar korte

'Je kunt je langzaam aan afvragen of er überhaupt nog mensen met specifiek bibliothecaire deskundigheid afstuderen'

cursussen om meer feeling te krijgen met het vak.

Ziel van het vak

Ook voor het jonge aanstormende talent met ambitie om in de bibliotheek emplooi te vinden, kan het allesbehalve kwaad om tijdens de studie een breed perspectief op het werkveld te ontwikkelen. En competenties die een beroepsleven meegaan, in plaats van kennis die snel veroudert.

Toch kun je je langzaam aan afvragen of er überhaupt nog mensen met specifiek bibliothecaire deskundigheid afstuderen. Schieten we niet door in onze vernieuwings- en verbredingsdrang? Ook over tien jaar moeten er evenwichtige collecties worden samengesteld, gemetadateerd en ontsloten, om nog te zwijgen over het migreren van digital born- en gedigitaliseerde bestanden. Ook dan moet er bemiddeld worden tussen informatievragen vanuit gebruikers, de eigen collecties (fysieke en gelicenseerde content) en wat er op het web allemaal gratis te vinden is.

En niet minder belangrijk voor de professie: de geschiedenis en traditie evenals de normatieve en ethische aspecten van het bibliotheekvak moeten aan nieuwe generaties informatiewerkers worden overgedragen. Het is deze kern – de 'ziel van het vak' – die de herkenbaarheid van de institutie naar binnen en naar buiten waarborgt.

Samenwerking VVBAD en KNVI

Het is vanuit dit besef dat de Nederlandse en Vlaamse verenigingen voor informatieprofessionals, KNVI en VVBAD, een aantal jaar geleden met een taskforce zijn gestart om de zich ontwikkelende kloof tussen beroepsveld en opleidingen in kaart te brengen. Een eerste resultaat van deze samenwerking was een onderzoek van Bureau Kasperkovitz en Dialogic naar de behoeften aan opleidingen in het werkveld (zie www.vvbad.be/infonoden en het artikel erover in IP nr. 6 van de vorige jaargang, tinyurl.com/yc9pdems). Momenteel werken beide organisaties aan een inventarisatie van opleidingen en cursussen in Nederland en Vlaanderen (zie kader op pagina 21). Die is momenteel nog niet af. In het overzicht hieronder schets ik de recente ontwikkelingen in de *vol- en deeltijdse opleidingen* op mbo-, hbo- en wo-niveau. De vele korter durende *cursussen* op deze niveaus, zoals die van GO opleidingen, en de meer specialistische zoals die voor *mediacoach* en *community librarian* blijven in dit artikel buiten beschouwing; ze komen in IP begin 2019 aan bod als de inventarisatie is voltooid.

European Qualifications Framework

De situatie boven en beneden Roosendaal is op een subtiele manier verschillend. Dit is te illustreren met het European Qualifications Framework

(ec.europa.eu/ploteus/en/content/descriptors-page) (zie tabel op pagina 18). Het Nederlandse systeem kent opleidingen op de EQF-niveaus 4 (mbo), 6 (hbo/wo bachelor) en 7 (hbo/wo master). Niveau 5, met als titel 'associate degree', komt hier eigenlijk niet voor. In Vlaanderen bevindt de hogere opleiding in het informatievak zich thans wel op dit niveau, 'HBO5' genaamd, terwijl het op niveau 6 ontbreekt.

MBO-niveau (EQF 4)

Afgaande op informatie van de ROC's zelf (ROC.nl) is er in **Nederland** geen ROC meer dat een voltijd- of deeltijd-mbo-opleiding Bibliotheekmedewerker verzorgt. Onder de titel Medewerker Informatiedienstverlening bood het ROC Midden-Nederland (Utrecht, Amersfoort en Nieuwegein) een opleiding tot bibliothecaris aan, maar afgaande op de website van die instelling bestaat die niet meer als zodanig. De website Bibliotheekacademie.nl, die kortlopende modules in het informatievak verzorgde, biedt momenteel geen cursussen aan.

In **Vlaanderen** is het landschap momenteel erg in beweging door een verandering in het onderwijsbeleid. Opleidingen tot en met niveau EQF5 dienen nu te worden afgestemd met het beroepenveld. De sector heeft beroepskwalificaties geformuleerd die door de Vlaamse overheid zijn erkend. Opleidingen worden daarop afgestemd. Momenteel zijn zo'n beetje alle opleidingen bezig zich te vernieuwen. Het gaat om:

- > initiatie bibliotheekmedewerker/informatiebemiddelaar (Antwerpen, Brugge, Gent, Genk, Leuven);
- > initiatie Archiefkunde (Gent, Leuven);
- > initiatie Behoudsmedewerker erfgoed (Gent, Leuven).

HBO5 (EQF 5)

In **Vlaanderen** komt er vanaf september 2019 een nieuw graduaat Informatiebeheer, 'bibliotheek en archief', op dit niveau. Ook dit hangt samen met de verandering in het Vlaamse onderwijsbeleid, waarbij het beroepenveld de kwalificaties formuleert en het ministerie van Onderwijs die erkent.

De bibliotheek- en archiefopleidingen worden op initiatief van de Vlaamse overheid samengevoegd. De nieuwe opleiding zal twee praktijkgerichte afstudeerrichtingen kennen, voor bibliotheekdeskundige en voor archiefdeskundige. Er is een groot aandeel leren op de werkplek (40 van de 120 studiepunten). De opleiding wordt waarschijnlijk aangeboden in Gent en Leuven. Verwacht worden twee vormen van instroom. Enerzijds de studenten die aansluitend op het secundair (voortgezet) onderwijs voor deze opleiding kiezen. En anderzijds mensen die al werkzaam zijn in de sector en die bijscholing wensen. Deze laatste groep zal vermoedelijk niet altijd het volledige programma (hoeven te) volgen.

Bachelorniveau (EQF 6)

Een paar jaar geleden waren er in **Nederland** nog hbo-opleidingen in informatiedienstverlening en -management (IDM) in Groningen, Deventer, Amsterdam en Den Haag. Thans is daarvan bijna niets meer over. Aan Hogeschool Saxion in Deventer is de opleiding in 2015 formeel opgeheven nadat er al enige tijd geen inschrijvingen meer waren. De *Hanzehogeschool Groningen* is bezig de opleiding af te bouwen. Ze mag nog tot eind dit jaar diploma's IDM uitreiken.

Aan de *Hogeschool van Amsterdam*

'De Haagse Hogeschool reikt als laatste nog getuig-schriften IDM uit, tot september 2019'

is de opleiding Media, Informatie en Communicatie (MIC), waarin IDM eerder opging, recentelijk onderdeel geworden van de opleiding Creative Business. Deze opleiding bereidt voor op werken in de media-industrie, bijvoorbeeld in de ontwikkeling en productie van tv-programma's, web- en socialmediamanagement.

De Archiefschool, die ook onderdeel was van MIC, is sinds kort onderdeel van HBO-ICT. Zij is bezig een post-hbo-opleiding Archivistiek B te ontwikkelen.

De Haagse Hogeschool reikt als laatste nog getuig-schriften IDM uit, tot september 2019. In het studiejaar 2015-'16 is daar de brede bachelor HBO-ICT gestart. Deze kende een differentiatie Information & Media Studies (IMS), waarin een aantal IDM-vakken nog een plek had. Met ingang van het huidige studiejaar 2018-'19 zijn binnen HBO-ICT de differentiaties IMS en Business IT & Management samengevoegd tot Business Information & Media Studies (BIMS).

De Reinwardt Academie/Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten biedt een bachelor Cultureel Erfgoed 'met het accent op 3 kernfuncties die je in het brede erfgoedveld kunt inzetten: communicatie, collectie- en informatie en organisatie'.

Masterniveau (EQF 7)

In **Nederland** was er aan de *Universiteit van Amsterdam* de opleiding Documentaire Informatiewetenschap, bestaande uit een bachelor en een master onder die naam. Beide werden omgedoopt in Culturele Informatiewetenschap. De bachelor is een paar jaar geleden verbreed en verengeld en heet nu *Information Cultures (Media and Information)*. De eenjarige master trekt in een Engelstalige versie onder

de naam *Archival and Information Studies* nog steeds relatief weinig studenten. Op het moment van schrijven ziet het er naar uit dat deze master in 2019 zal worden opgeheven.

Een anderhalf jaar durende master *Archival and Information Studies* met een praktijkcomponent van een half jaar ('duale master') trekt aan de UvA ruim twintig studenten per jaar. Deze master staat in het teken van de archiefwetenschap en leidt op tot het diploma *Archivistiek A*. Een andere anderhalfjarige duale UvA-master 'Preservation and Presentation of the Moving Image' leidt op in het collectioneren, selecteren, conserveren en restaureren alsmede het ontsluiten van bewegend beeld- en geluidbestanden.

De *Universiteit Leiden* biedt met de eenjarige master *Book and Digital Media Studies* een opleiding gericht op verleden, heden en (digitale) toekomst van boek en uitgeverij. Een andere eenjarige master, *Archival Studies*, is een specialisatie van de master *Geschiedenis*.

Aan diverse universiteiten en aan de *Reinwardt Academie* zijn er voorts nog masters in *Museum Studies* en *Heritage Studies*, waarin de informatie(management)component te beperkt is om ze tot het IP-vakgebied te kunnen rekenen.

In **Vlaanderen** is er sinds 2015 geen universitaire bibliotheekopleiding meer. De opleiding *Informatie- en Bibliotheekwetenschap (IBW)* aan de *Universiteit Antwerpen* werd stopgezet. Aan de *Vrije Universiteit Brussel* is er nog wel een master-na-master *Archivistiek: Erfgoed- & Hedendaags Documentbeheer*. Om die master te mogen volgen, moet je eerst een master *Geschiedenis* hebben afgerond. De bijbehorende beroepskwalificaties zijn *bibliothecaris/informatiemanager* respectievelijk *archivaris/informatiebeheerder*.

'De bibliotheek- en archiefopleidingen worden op initiatief van de Vlaamse overheid samengevoegd'

In gesprek met Floriske van Gennip

Floriske van Gennip, geboren in Rotterdam maar al lange tijd in Antwerpen woonachtig, werkt sinds de zomer op een werkervaringsplaats bij de VVBAD aan de inventarisatie van opleidingen in het Nederlandse taalgebied.

Wat houdt je opdracht precies in?

'Het doel van het project "Inventarisatie Opleidingsmodules Informatievak" is om te kijken of er een curriculum voor een brede basisopleiding tot informatieprofessional is samen te stellen uit bestaande opleidingen hoger onderwijs in Vlaanderen en Nederland en eventueel daarbuiten. Daarbij moet zowel rekening gehouden worden met de vraag vanuit de sector naar een modulair aanbod, bedoeld als bijscholing voor mensen die al in de praktijk werkzaam zijn, als met de vraag naar een volwaardige opleiding op bachelor-/masterniveau.'

Hoe ver ben je inmiddels?

'De informatie over opleidingen die ik tot nu toe verzameld heb via deskresearch en gesprekken met mensen in het veld, verwerk ik in een database. Deze is breed opgezet en bevat naast modules uit het curriculum van bestaande bachelor- en masteropleidingen ook een cursusaanbod van commerciële aanbieders/instellingen en online cursussen die eventueel als bijscholing gebruikt kunnen worden.'

'Wat de modules binnen bestaande hogeschool- en universitaire opleidingen betreft, is het de kunst om de selectie nu verder te verfijnen om zo tot een lijst van relevante/prioritaire opleidingen te komen. Met die opleidingen kunnen we dan verder in gesprek gaan over de mogelijkheid een brede internationale opleiding tot informatieprofessional in te richten, rond de relevante modules die zij aanbieden.'

Wat gaat er met de database gebeuren, komt die openbaar?

'De database is binnen de context van het inventarisatieproject vooral een handig werkinstrument om het opleidingsaanbod op een overzichtelijke manier in kaart te brengen. De in de database verzamelde gegevens kunnen in een later stadium wel als uitgangspunt dienen voor een online overzicht van relevante opleidingen en cursussen die aansluiten bij de behoeften vanuit de sector. Gezien de snelle veranderingen binnen het beroepsveld én binnen het opleidingsaanbod, vereist het up-to-date houden van zo'n overzicht wel een goede opvolging.'

Komt er een koppeling met competenties, zodat informatieprofessionals daarop kunnen zoeken/filteren?

'Om een link te kunnen leggen tussen het onderwijsaanbod enerzijds, en de nodige competenties vanuit de sector anderzijds, moet eerst ook de vraagzijkde beter in kaart gebracht worden. Hiervoor willen we met afgevaardigden van de verschillende deelsectoren een tweetal workshops organiseren, een in Vlaanderen door de VVBAD, en een in Nederland door de KIVI. Het idee is om daarbij de "professional knowledge and skills base" van CILIP als toetssteen te gebruiken en deze te koppelen aan de resultaten van het Behoeftenonderzoek. In Vlaanderen moet ook rekening gehouden worden met de beroepskwalificaties voor de archief- en bibliotheeksector zoals die erkend zijn door de Vlaamse overheid.'

<

Puppykamer

In de bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam (UvA) wordt tijdelijk een puppykamer ingericht. Nee, geen 1 aprilgrap in oktober, maar een serieuze oplossing voor gestreste studenten. Want wat blijkt: het cortisolniveau in het bloed wordt lager tijdens het spelen en knuffelen met jonge hondjes. Dat bleek, aldus *Trouw*, uit een onderzoek naar het effect van 'Therapy Dog Sessions' bij studenten van de University of British Columbia in Vancouver.

Het stressniveau van de studenten die meededen aan dit onderzoek daalde namelijk met 47 procent. Studenten van de UvA mogen maximaal een kwartier in de puppykamer blijven. Blijkbaar is dit voldoende voor een beter welbevinden – of zou een langer verblijf het cortisolniveau van de pup doen

stijgen? Daarover wordt in het artikel niet gerept, maar het lijkt me sowieso geweldig om een dergelijke kamer in 'mijn' Open Leercentrum (OLC, zie foto) in te richten. Want als school willen wij maatwerk leveren en ruimte om nieuwe wegen te bewandelen. Zo'n initiatief past daar feilloos in.

Blijft de vraag waar ik een nest pups vandaan haal met een hoog knuffelgehalte, maar die ook pup blijven. Volwassen labradors passen immers letterlijk en figuurlijk niet in deze pilot. En wie voorziet ze van de juiste voeding, laat ze uit en maakt de puppyruimte schoon? Het cortisolniveau van de studenten mag dan dalen, dat van mij stijgt nu al.

Het ziet ernaar uit dat ik met andere middelen de gebruikers van het OLC tegemoet moet komen. Ons OLC bestaat ruim tien jaar. Destijds gaven leerlingen aan behoefte te hebben aan een fluisterstille ruimte met voldoende, goed functionerende computers en 'no-nonsense' studieplekken. Dat betekent functioneel en zonder tierelantijnen, dus geen plantjes, vissenkom en al helemaal geen knuffelwand. Zo geschiedde het en zo is het nog steeds. Wat blijft is contact met de leerling: leuk, (soms) lastig, maar veruit het belangrijkste. Sterker nog: het bepaalt mijn cortisolniveau. Daar doe ik het voor.

Tineke van Ommeren, voorzitter BMO en mediathecaris De Noordgouw Heerde

Van nulmeting informatiehuishouding naar verbetertraject bij BZK

Hoe doen de ministeries het op het vlak van informatiehuishouding? De directie CIO en Informatiemanagement van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties liet in 2018 een nulmeting over de informatiehuishouding uitvoeren door middel van een enquête, aangevuld met uitgebreide werksessies.

An de enquête deden ruim 900 medewerkers en leidinggevenden van de beleidsonderdelen en uitvoeringsorganisaties van het ministerie van BZK mee. Voor de werksessies waren dat ongeveer 100 deelnemers. Er kwamen opvallende resultaten uit zoals:

- 42% van de respondenten meent dat de informatie van hun afdeling niet op orde is. De respondenten vanuit de uitvoeringsorganisaties hebben een positiever oordeel dan hun collega's uit de beleidsdirecties.
- Outlook staat met stip op 1 voor de

opslag van informatie/documenten. Vervolgens de persoonlijke en de afdelingsschijf. Het DMS staat bij de meeste onderdelen op de vierde plek voor de opslag van informatie.

- Er wordt veel informatie gedeeld met collega's van de eigen afdeling, maar relatief weinig informatie buiten de eigen directie.
- De benodigde tijd voor het (terug) vinden van de juiste informatie bedraagt per medewerker gemiddeld 37 minuten per dag.

Het rapport is te downloaden van tinyurl.com/yaattguy.

Foto: pixabay.com

Handreiking Bewaren e-mail Rijksoverheid

Het programma Rijk aan Informatie (Rai) heeft een nieuwe werkwijze ontwikkeld voor het bewaren van e-mail. Deze werkwijze maakt het mogelijk om wel te voldoen aan de vereisten van de Archiefwet, de WOB en de AVG op een manier die van individu-

ele medewerkers minder vergt dan bestaande werkwijzen. Deze nieuwe werkwijze gaat uit van het zo min mogelijk belasten van de medewerker, gecombineerd met het slim en veilig terug kunnen vinden van informatie. Download de concepthandreiking via tinyurl.com/yc9e7rwm.

Afdeling O&O bezoekt Gent

Op 5 oktober vertrok in alle vroegte een bus met ruim dertig informatieprofessionals richting het zuiden. De afdeling Onderwijs en Onderzoek (O&O) van de KNVI organiseerde een studiedag naar Gent voor een bezoek aan de universiteitsbibliotheek en de openbare bibliotheek ('De Krook').

De universiteitsbibliotheek stond als eerste op het programma. In het markante gebouw van Henry Van de Velde vertelde hoofdbibliothecaris Sylvia Van Peteghem over het ontstaan van de bibliotheek en de renovatie van de boekentoren. Deze renovatie is een enorme klus met grote logistieke uitdagingen. Zo moest de gehele collectie uit de boekentoren verhuisd worden naar een nieuw te bouwen depot. Collectiebeheerder Hendrik Defoort belichtte de digitale diensten van de bibliotheek. Interessant was dat de UB heeft besloten om niet langer te investeren in een discovery-systeem omdat

de meeste gebruikers zoeken via Google Scholar. De UB investeert daarom voornamelijk in het beter vindbaar maken van de collecties. Na het plenaire deel was het tijd voor een rondleiding, óf bij de centrale UB, óf bij de vernieuwde faculteitsbibliotheek van Letteren en Wijsbegeerte. Na een snelle lunch brachten we een bezoek aan de geheel vernieuwde openbare bibliotheek. Het imposante gebouw (opgeleverd in 2016) van De Krook staat op een prachtige locatie aan het water en wordt dagelijks door zo'n 8000 Gentenaren bezocht.

Dat is ruim twee keer zoveel dan verwacht. Een korte samenvatting van de uitvoerige rondleiding: wij waren onder de indruk. De initiatieven die de bibliotheek neemt, de innovatieve toepassingen en de verbindingen met andere organisaties zijn bewonderenswaardig. Dat geldt overigens ook voor de gastvrijheid waarmee wij bij de bibliotheken zijn ontvangen en de openheid waarmee uitdagingen en problemen werden gedeeld. Na een traditioneel Gents diner keerde de bus met informatieprofessionals voldaan huiswaarts.

Tekst: Mirjam Raaaphorst;
foto's: Marijke Rinkel-Vrielink

Kijkje in de keuken bij de Tweede Kamer

Op 8 november is Prisma voor een 'kijkje in de keuken' te gast bij de Dienst Informatie en Archief (I&A) van de Tweede Kamer. Na een rondleiding en een presentatie door vakgenoten van I&A wordt er afgesloten met een borrel én de laatste voorronde van de Prisma GO InfoBattle. Meer informatie op www.prisma.nl.

Future of IT

Van zelfrijdende auto tot data-analyse in de sport; digitale ontwikkelingen zetten de wereld om ons heen op zijn kop. Ontdek in één middag wat de grote digitale trends voor jou kunnen betekenen. Laat je op 30 november inspireren

door koplopers die de toekomst vormgeven. Stel je eigen programma samen met een keuze uit verschillende interactieve workshops, zoals 'Van datageneratie naar impact' en 'Naar een datagedreven organisatie'.

Boost je carrière voor maar € 10 en meld je aan voor 'The Future of IT' via www.nrclive.nl/it.

EXPERIMENTEREN MET BL-LABS

Van 'makers spaces' tot 'labs': overal ter wereld zoeken bibliotheken en erfgoedinstellingen naar innovatieve manieren om hun digitale collecties te promoten en het hergebruik ervan te stimuleren. Zo ook de British Library.

Voor de zesde keer, op 12 november, presenteert het BL-Labs Symposium de *BL Labs Awards*; voor mij een van de hoogtepunten van het jaar. De awards gaan naar projecten waarbij de digitale collecties van de British Library op een originele manier worden hergebruikt. Er zijn vijf categorieën: 'Research projects', 'Commercial', 'Artistic', 'Teaching and Learning' en een speciale prijs voor projecten, afkomstig van de medewerkers van de British Library zelf.

Meest gebruikte dataset

Een van de meest gebruikte datasets binnen BL Labs is *The 19th*

ten aan de British Library. Collega's van BL Labs schreven een algoritme dat alle afbeeldingen uit de bestanden plukt en ze op Tumblr zet, met links naar The Mechanical Curator (@MechCuratorBot) op Twitter.

Aan de slag

De eerste upload van één miljoen afbeeldingen was op 1 december 2013. In diezelfde maand heeft BL Labs 1.020.418 'uitgeknipte' afbeeldingen op Flickr Commons gezet. Iedereen werd uitgenodigd om ermee te experimenteren – en dat was niet aan dovemansoren gezegd. Het publiek is er op een fantastische manier mee aan de

kunstwerken die de wereld rondgaan, zoals 'Crossroads of Curiosity' door Amerikaans kunstenaar David Normal. En dat alles op basis van een collectie 'oude boeken'.

Verhalenboek

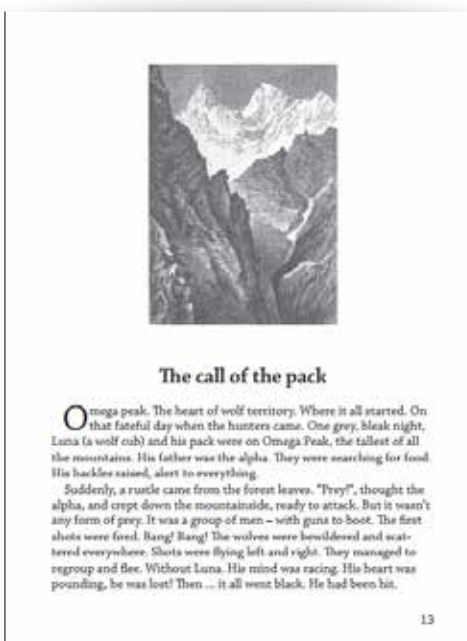
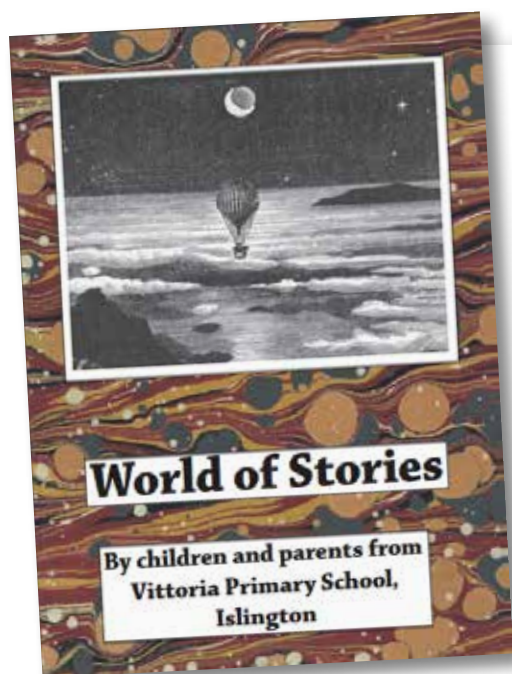
Mijn favoriete winnaar van 2017 is 'Vittoria's World of Stories' (zie goo.gl/mYw7UM), een inzending in de categorie 'Teaching and Learning'. Een team van ouders, leerlingen en onderwijzers van de Vittoria Primary School, in Islington, maakte een papieren verhalenboek met illustraties uit de Flickr Commons-collectie.

Samenwerking

De BL Labs Staff-winnaar van 2017 is 'Two Centuries of Indian Print' (zie bit.ly/2CentIndianPrint). Dit samenwerkingsverband tussen de British Library en diverse wetenschappelijke instellingen in Londen en India zorgde ervoor dat moeilijk vindbare en slecht toegankelijke vroege Bengaalse drukken gedigitaliseerd werden.

Een groot probleem was het ontbreken van OCR-software voor de Bengaalse taal. Dus schreef het team een internationale prijsvraag uit en nu is deze software beschikbaar. Bovendien heeft een uitgebreid programma van seminars en workshops geleid tot betere uitwisseling van digitale vaardigheden onder Indiase informatieprofessionals. Dat zijn mooie, tastbare resultaten. Bovendien heeft dit project de internationale contacten tussen collega's versterkt. En dat is de grootste winst.

De meeste inzendingen voor de BL Labs Awards zijn afkomstig uit Engelssprekende landen. Het zou mooi zijn als er meer 'non-Anglo' inzendingen binnenkomen. In 2019 zijn er weer nieuwe kansen. <

Marja Kingma
Curator Germanic Studies
bij de British Library

Century Printed Books Collection. Deze collectie van ruim 60.000 Engelstalige boeken uit de zeventiende, achttiende en negentiende eeuw (zo'n 25 miljoen pagina's) werd gedigitaliseerd dankzij financiering van Microsoft. Dit bedrijf schonk de bestanden en de rech-

slag gedaan. Tot nu toe registreerden we 1 miljard bezichtigingen en 17,5 miljoen toegevoegde tags. Ook werden de afbeeldingen verwerkt in allerhande 'projecten', variërend van kaartspelen tot kinderboeken en van *face recognition* spelletjes tot indrukwekkende

LET'S GO GREEN

Afgelopen augustus werd in Kuala Lumpur, tijdens het jaarlijkse IFLA-congres, voor de derde keer de IFLA Green Library Award uitgereikt. Bij deze award draait het om duurzame inzetbaarheid van bibliotheken en de impact ervan op lokale gemeenschappen.

Winnaar was de Foshan Library, in de Zuid-Chinese provincie Guangdong, voor het project 'Foshan Library Green Practice'. Het spectaculaire gebouw van de Foshan Library, waarvan het buitenwerk is geïnspireerd op traditionele regionale papiersnijstechnieken, is opgericht in een van China's nieuwe *sponge cities*. Deze zogenaamde 'sponssteden' zijn door middel van allerlei slimme oplossingen zo opgezet dat zij overtollig water (ook in China een steeds groter wordend probleem) kunnen opvangen, vasthouden en afvoeren.

Zowel het gebouw en de omgeving als de werkprocessen en de verschillende activiteiten van de Foshan Library hebben duurzaamheid als uitgangspunt meegekregen. De internationale jury roemt de bibliotheek vanwege haar 'sterke betrokkenheid bij duurzame principes die zich uit in de architectuur, bouwmaterialen en de inzet van management en personeel... De bibliotheek toont een indrukwekkende variëteit aan inspirerende groene programma's voor haar gemeenschap.'

Green Library Award

De IFLA Green Library Award wordt sinds 2016 uitgereikt door IFLA's Environmental Sustainability and Libraries Special Interest Group

(ENSULIB) – een groep die zich al zo'n tien jaar bezighoudt met de rol van bibliotheken en bibliothecarissen op het terrein van duurzaamheid.

Doel van de Library Award is om betrokkenheid van bibliotheken op het gebied van duurzaamheid te belonen. Daarnaast gaat het erom bewustzijn te creëren bij bibliotheken in het kader van hun maatschappelijke rol en leiderschap bij duurzaamheidseducatie. En tot slot wil IFLA 'Green Libraries' ondersteunen door hun activiteiten te delen met een internationaal publiek.

Tijdens de uitreiking benadrukte Petra Hauke, secretaris van ENSULIB (zie kader), dat de prijs niet alleen gaat om duurzame bibliotheekgebouwen, maar juist om de inzet van bibliotheken om duurzaamheid in praktijk te brengen en om de impact ervan op lokale gemeenschappen.

Alle delen van de wereld

Net als de voorgaande jaren werden er meer dan dertig projecten ingediend, uit alle delen van de wereld: Brazilië, Bulgarije, Hongarije, Pakistan, Ivoorkust en Oezbekistan, om er een paar te noemen. De thematiek van de ingezonden projecten is heel divers: groene gebouwen, groene informatie, groene diensten en andere aspecten van duurzaamheid in bibliotheken.

Naast de Foshan Library kregen vijf andere bibliotheken een plaats als 'runner-up' toebedeeld, waaronder de 'groene bibliotheektuin' van de Keniaanse United States International University-Africa, een Iraans project voor een checklist voor groene bibliotheken en het 'Lets Go Green'-festival van de Nationale en Universiteitsbibliotheek (NSK) in Zagreb, Kroatië. <

3 vragen aan Petra Hauke, secretaris van ENSULIB

Welke bijdrage kunnen bibliotheken volgens IFLA leveren bij duurzaamheidsvraagstukken?

'IFLA heeft de UN Agenda 2030 met zijn zeventien "Sustainable Development Goals" (SDG) overgenomen in haar International Advocacy Programme (IAP). Negen van de zeventien SDGs gaan specifiek over het milieu. Maar als je "milieu" definieert als een veel breder onderwerp (omdat het in feite gaat om leven in het algemeen), dan kun je stellen dat *alle* SDGs zich bezighouden met milieugerelateerde doelen. IFLA's IAP is een oproep aan alle bibliotheken over de hele wereld om te helpen die SDGs te halen.'

Welke rol spelen IFLA's ENSULIB en de Green Libraries Award hierin?

'ENSULIB heeft hier een belangrijke rol in door de boodschap te verspreiden dat bibliotheken als verantwoordelijke partners een rol hebben in milieu- en duurzaamheidseducatie; denk daarbij aan de programma's en diensten die bibliotheken aanbieden. Het zijn cruciale onderwerpen die we bijeenbrengen en belonen met de IFLA Green Library Award.'

Bibliotheken uit de hele wereld melden projecten aan. Wat is volgens u het succes van deze award?

'Het bewustzijn over duurzaamheidsonderwerpen is een van de belangrijkste taken waar we ons allemaal druk om moeten maken. Bibliotheken opereren niet in een vacuüm, ze spelen juist een actieve rol in de maatschappij. Sinds de oprichting van de *Green Library Movement* is hun betrokkenheid bij duurzaamheid steeds beter zichtbaar geworden. Bibliotheken kunnen hun positieve imago inzetten om met hun verschillende strategieën en diensten anderen een voorbeeld te stellen.'

Andrea Langendoen

Redacteur van IP en
programmacoördinator Huis
van het Boek voor de KB

EEN VERNIEUWDE BEPERKING VOOR MENSEN MET EEN LEESBEPERKING

In de nieuwe Europese auteursrechtlijn zal het beschikbaar maken van werken voor (visueel) gehandicapten eindelijk beter geregeld gaan worden. Dat was de boodschap van de EU begin oktober toen ze zich officieel aansloot bij het Marrakesh Verdrag.

De meeste mensen zullen niet stilstaan bij de gedachte om even een willekeurig boek of tijdschrift te gaan lezen. Toch is dat voor mensen met een visuele beperking, zo-

als blinden, slechtzienden en dyslectici, helemaal niet zo vanzelfsprekend. Gewoon een boek kopen in de winkel of lenen bij de bibliotheek is er niet bij want voor het lezen hebben ze eigen unieke versies nodig. Digitale versies bijvoorbeeld die voorgelezen kunnen worden door voorleessoftware, maar ook brailleboeken of audioboeken die speciaal gemaakt worden voor deze gebruikersgroep.

Veel werk

Omdat de productie van deze edities arbeidsintensief is, wordt slechts een klein deel van het boeken- en tijdschriftenaanbod beschikbaar gemaakt voor visueel gehandicapten. Daar komt nog eens bij dat het in beginsel een inbreuk vormt op het auteursrecht van de makers van de boeken en

tijdschriften. Je mag immers niet zonder toestemming een kopie maken en verder verspreiden. En een brailleversie of digitale voorleesversie is gewoon een kopie.

Wettelijk geregeld

De Auteurswet heeft hier een speciale uitzondering voor opgenomen, een beperking op het auteursrecht van een maker. Artikel 15i lid 1 Aw stelt: 'Als inbreuk op het auteursrecht op een werk van letterkunde, wetenschap of kunst wordt niet beschouwd de verveelvoudiging of openbaarmaking die uitsluitend bestemd is voor mensen met een handicap, mits deze direct met de handicap verband houdt, van niet-commerciële aard is en wegens die handicap noodzakelijk is'. Oftewel, als je werken kopieert of omzet naar een ander formaat, dan mag dat zonder toestemming van rechthebbenden – mits het werk niet verspreid wordt buiten de doelgroep van visueel gehandicapten (en het dus niet de reguliere verkoop door uitgevers kan schaden).

In Nederland is Dedicon de grootste organisatie van materialen voor blinden, slechtzienden en dyslectici. Dankzij de beperking in de Auteurswet en de afspraken die ze met uitgevers hebben, kunnen zij (studie)boeken en andere werken omzetten en beschikbaar maken voor de doelgroep.

Er is meer nodig

In Nederland is het dus redelijk goed geregeld, maar in vele andere landen is dat niet het geval. Er is meer dan twintig jaar gewerkt aan een verdrag dat de toegang tot gepubliceerde werken voor mensen met een visuele beperking moet garanderen. Ongeacht in welk land ze wonen.

In 2013 konden alle lidstaten van de World Intellectual Property Organisation (WIPO) – onderdeel van de Verenigde Naties – zich uiteindelijk vinden in een definitieve formulering van het verdrag. De *Marrakesh Treaty to Improve Access to Published Works for Persons who are Blind, Visually Impaired, or otherwise Print Disabled* was daarmee een feit.

Door zich aan te sluiten bij het Marrakesh Verdrag verplicht een land zich om niet alleen een wettelijke uitzondering in de eigen auteurswetgeving op te nemen, maar ook om de in eigen land geproduceerde materialen beschikbaar te maken voor visueel gehandicapten in alle overige aangesloten landen. Een uitgebreidere beperking op de rechten van uitgevers dus om te komen tot een uitgebreider aanbod voor mensen met een leesbeperking.

Het ratificeren van het Marrakesh Verdrag in het Europees Parlement heeft vijf jaar gekost, maar op 1 oktober 2018 sloot de EU, en daarmee de 28 lidstaten, zich formeel aan bij het verdrag. Dit betekent dat de vernieuwde beperking in de Europese auteursrechtenrichtlijn opgenomen zal worden en die vervolgens ook een plek in de auteurswetten van de Europese landen zal moeten krijgen in 2019 of op een later moment.

Opvallend is dat zelfs president Trump de voordelen van deze nieuwe wetgeving lijkt in te zien. Op 10 oktober tekende hij de *Marrakesh Treaty Implementation Act* die de Amerikaanse *Copyright Act* aanpast. Daardoor kunnen visueel gehandicapten in de VS vanaf nu rekenen op een beter aanbod van materiaal. In Europa zullen we nog even geduld moeten hebben. <

Raymond Snijders

Senior informatiebemiddelaar
bij Hogeschool Windesheim

STARTPAGINA NOG ALTIJD EEN HANDIGE VERZAMELPLEK

Leen Liefsoens

Redacteur van IP en senior
informatiespecialist bij de bibliotheek
van de Haagse Hogeschool

‘Startpagina.nl bestaat 20 jaar en is nog steeds een van de best bezochte websites van Nederland,’ berichtte de NOS op 15 september jongstleden. Met 4 miljoen bezoekers per dag maakt deze website duidelijk dat het bieden van overzicht en selectie van links door mensenhanden niet aan waarde heeft ingeboet.

Netvibes

Met eenzelfde doel werd rond 2010 de tool Netvibes massaal omarmd door Nederlandse bibliotheken – ze konden zo hun gebruikers de weg wijzen in het overweldigende aanbod van websites en online bronnen. Vandaag de dag zie je dat de pagina’s op Netvibes nauwelijks nog worden onderhouden. Veel bibliotheken zijn overgestapt op een contentmanagementsysteem zoals LibGuides (van leverancier Springshare) om websites en bronnen rond één vakgebied te verzamelen.

Maar omdat je een licentie moet nemen op LibGuides en het primair bedoeld is voor bibliotheken, is het niet altijd de meest geschikte oplossing. Een startpagina is namelijk niet alleen handig om anderen wegwijs te maken. Het is ook inzetbaar voor persoonlijk gebruik, om je favoriete websites overzichtelijk op één plek overal bij de hand te hebben. Voordeel van het werken met een (persoonlijke) startpagina is dat hij browser- en device-onafhankelijk werkt; het is gewoon een website waar je naartoe surft.

Met een startpagina verzamel je je favoriete websites op één online pagina. Handig om er zelf overal bij te kunnen of om te delen. Netvibes, Start.me, Symbaloo en booky.io zijn vier tools waarmee je je eigen startpagina kunt maken. Elk met eigen unieke eigenschappen.

Dashboard

Het bovengenoemde Netvibes is niet alleen een verzamelplek voor websites. Je kunt er ook een uitgebreid dashboard mee maken; er zijn uiteenlopende widgets voor je mail, agenda, sociale media-tijdlijnen, het weer, to-do-lijsten, video’s, foto’s, notities, enzovoort. Met tabs kun je je Netvibes-startpagina overzichtelijk indelen. Verder

biedt deze tool een geïntegreerde RSS-reader aan. Hiermee breng je nieuws en blogberichten naar je Netvibes-pagina in plaats van dat je vanuit Netvibes naar de websites surft.

Start.me

De tool Start.me heeft veel weg van Netvibes, maar is eenvoudiger in gebruik. Netvibes heeft dan wel

een fraaiere RSS-reader, Start.me biedt meer mogelijkheden voor het toevoegen van favoriete websites. Net als bij Netvibes kun je ook bij Start.me werken met widgets voor mail, to-do-lijsten, notities, et cetera.

Symbaloo

Een verfrissend alternatief is Symbaloo. Deze tool werkt met een grafische interface waarbij iedere RSS-feed of website in een apart blokje of kader terechtkomt. Geen widgets, puur gericht op het verzamelen van websites en bronnen. Symbaloo is ook een aanrader voor gebruik in een onderwijssetting, want dankzij de Symbaloo Lesplanbouwer kun je er zelfs een digitale les mee bouwen.

Booky.io

Heb je alleen behoefte aan een persoonlijke startpagina voor je favoriete websites? Neem dan een kijkje bij booky.io. Deze tool biedt geen RSS-ondersteuning maar blinkt wel uit in eenvoud, zowel in gebruik als qua uiterlijk.

Genoeg keuze dus voor het maken van een (persoonlijke) startpagina. En dan kan je je ook nog scharen onder de 1200 Startpagina.nl-beheerders en daar een al bestaande startpagina mee runnen. Of een nieuwe aanmaken natuurlijk. Al wordt het best moeilijk om een naam te vinden die nog niet voorkomt in de al 6000 bestaande startpagina’s.

De analoge kloof

Digitale trapvelden, wie kent ze nog? Aan het begin van de eeuw maakten we ons zorgen over de 'digitale kloof'. Je had mensen die computers en een internetaansluiting konden betalen en personen die dat niet konden. *Digital haves* en *digital have-nots*. En als we niet ingrepen, zouden die laatste maatschappelijk achtergesteld raken bij de rest. Want alles werd digitaal. Daarom moesten er laag in de wijken plekken komen waar iedereen met de digitale wereld kennis kon maken.

Het is erg meegevallen, weten we met de kennis van nu. Het is gegaan als met radio en televisie. De vraag zwol aan, de prijzen gingen omlaag en ook de achterblijvers gingen overstap. Er resteerde een kleine groep weigeraars, vanuit eigen keuze (geen tijd, te plat) of de wil van God.

Maar de bezorgdheid was nog niet weg. Verschillen in bezit en toegang tot digitale apparatuur mochten dan wel bijna zijn verdwenen, maar hoe zat het met het gebruik? Want de whizzkids wisten veel meer uit de machinerie te halen dan hun oma's en opa's. Die hingen om de haverklap aan de lijn: 'Jongen, ik ben het weer. Je raadt het al, dat internetding doet het weer eens niet.' 'Stekker eruit en erin al geprobeerd, oma?'

En daar hebben we wel iets te pakken. Toegang hebben tot data, informatie en kennis is één. Er ook slim gebruik van maken is iets anders. Verschillen in bezit mogen zijn verdwenen, een kloof in gebruik, en dus maatschappelijke kansen, krijg je minder makkelijk gedicht.

Het gekke is nu dat we de neiging hebben de

Foto: Sanja Zunic

'Verschillen in bezit mogen zijn verdwenen, een kloof in gebruik, en dus maatschappelijke kansen, krijg je minder makkelijk gedicht'

Frank

Huysmans

Redacteur van IP,
bijzonder hoogleraar
bibliotheekwetenschap
aan de UvA en zelfstandig
onderzoeker en adviseur
bij WareKennis

risico's wél te zien bij innovaties (Robots pikken onze banen in! Artificial intelligence wordt slimmer dan wij!) en veel minder bij waar we allang vertrouwd mee zijn. Wist u dat Boekstartkoffertjes vaker worden opgehaald door hoog- dan door laagopgeleide ouders? Dat de eersten ook vaker boeken lenen uit de bieb? Dat taalachterstanden gedurende het basisonderwijs eer-

der groter dan kleiner worden? Dat kinderen van rijkere ouders in het voortgezet onderwijs vaker bijles genieten? En dat kinderen van hoogopgeleide ouders een bijna vier keer zo grote kans hebben om op het gymnasium te belanden als even getalenteerde kinderen uit achterstandswijken?

Alle beleidsretoriek over gelijke kansen heeft niet kunnen voorkomen dat afkomst en herkomst nog altijd je toekomst bepalen. Misschien wel omdat we dachten dat gelijke toegang tot kennis, informatie en onderwijs voldoende zou zijn.

Het is het intussen nog altijd waard om tegen ongelijkheid te blijven vechten. Meer egalitaire samenlevingen scoren beter op allerlei indicatoren voor welzijn en geluk – levensverwachting, zelfmoorden, tienerzwangerschappen, gevangenen – dan landen waarin ongelijkheid troef is. Met als negatieve uitschieter de VS, dat je met De Correspondent-oprichter Rob Wijnberg een 'steenrijk derdewereldland' mag noemen.

Gelijke kansen schep je niet met het aanleggen van glasvezelkabels naar scholen en bibliotheken. Het vereist stug volhouden met onderwijs, cursussen, mensen. En misschien wel meer aandacht schenken aan de analoge dan aan de digitale kloof.